

DOI: 10.15330/ukrst.19.70-81
811.161.2:81'42

СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ПРОПОВІДЯХ ЄПИСКОПА
ГРИГОРІЯ ХОМИШИНА

Оксана ЦИПЕРДЮК

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, Україна).*

E-mail: zdjuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-2861-0591

Researcher ID: O-1361-2018

У статті розглянуто фразеологічні одиниці, які вживаються в проповідях єпископа Григорія Хомишина, опублікованих у формі богословсько-пасторальної праці «Парафіяльна місія». Проаналізовано семантико-стилістичні особливості стійких висловів як біблійного, так і народного походження. З'ясовано, що вони надають проповідям експресії, впливають на розум і почуття реципієнтів.

Ключові слова: *релігійний стиль, проповідь, ідіостиль, фразеологізм, бібліїзм, афоризм, прислів'я, приказка.*

Постановка проблеми. До актуальних питань сучасної лінгвостилістики належить дослідження мовностилістичних особливостей проповідей, які становлять окремий підстиль релігійного стилю сучасної української мови.

Аналіз досліджень. Українські мовознавці аналізують загальностилістичні та мовні ознаки проповіді (Н. Бабич [1], З. Куньч [9], І. Павлова [11], А. Панченков [12] та ін.), історію її становлення (І. Грималовський [3], О. Зелінська [5], З. Куньч [8] та ін.). Дослідженню проповідницьких текстів відомих церковних діячів Української Греко-Католицької Церкви присвячено ґрунтовні розвідки лінгвістів: Г. Нуцковської, яка розглянула пастирські послання митрополита Андрея Шептицького [10]; О. Петришиної, котра описала мову проповідей Йосифа Сліпого [13]. Експресивні мовні засоби, у тому числі й фразеологізми, у сучасних українських проповідях детально вивчила В. Яригіна, залучивши до аналізу «казання проповідників Української Православної Церкви Київського патріархату, Української Автокефальної Православної та Української Греко-Католицької Церкви другої половини ХХ – початку ХХІ століття» [16, 2]. Хоча слід зауважити, що використання стійких мовних словосполук у проповідницьких текстах рідко стає предметом окремого мовознавчого вивчення. Зазвичай лінгвісти аналізують народну фразеологію релігійного змісту (Н. Бабич [2]), вивчають етимологію крилатих висловів біблійного походження та їхнє вживання в українських художніх текстах (А. Коваль [6]), простежують функціонування релігійної фразеології в різних стилях сучасної української мови (А. Куза [7]) тощо.

Тексти проповідей владики Г. Хомишина, зокрема наявна в них фразеологія, ще не були об'єктом мовознавчого аналізу, що й становить новизну нашого дослідження.

Мета статті – на матеріалі богословсько-пасторальної праці «Парафіяльна місія» [15] проаналізувати особливості вживання фразеологізмів у проповідях єпископа Г. Хомишина, зокрема простежити їхні семантико-стилістичні особливості в аналізованих текстах.

Виклад основного матеріалу. Єпископ Григорій Лукич Хомишин (1867–1945), уродженець с. Гадинківці на Тернопільщині, належить до видатних постатей Української Греко-Католицької Церкви. Після закінчення Львівської богословської академії 1893 р. отримав єрейські свячення. Упродовж 1894–1899 рр. навчався у Віденській вищій духовній академії, де здобув звання доктора богослов'я. 1902 р. митрополит Андрей Шептицький призначив о. Григорія ректором Духовної семінарії у Львові. 1904 р. владику Хомишин очолив (відразу після Андрея Шептицького) Станиславівську (тепер Івано-Франківську) єпархію, якою гідно керував сорок років. Новомученик Української Греко-Католицької Церкви, 1945 р. репресований більшовиками, загинув мученицькою смертю в київській в'язниці КДБ. 2001 р. Папа Іван-Павло II проголосив єпископа Григорія Хомишина, який був «Патріотом України та Мучеником за єдність святої Церкви» [4, 3], блаженним.

Г. Хомишин є автором багатьох богословських праць: статей у періодиці, понад 30 пастирських листів і послань, праці «Про Найсвятішу Євхаристію» (1912), підручника для священників «Набожність до Найсвятішого Серця Господа нашого Ісуса Христа» (1920) та ін. Однією з його фундаментальних богословсько-пасторальних праць є «Парафіяльна місія» (1934), котру, як зазначає в останніх рядках її автор, «написано у Богородчанах 1933 року, у тридцяті роковини свого Єпископства, на хвалу Бога у Трійці Єдиного, на славу Найсвятішого Серця Христового, утаєного у Найсвятішій Євхаристії, на возвеличення Пречистої Діви Марії, на честь св. Йосифа Обручника, усіх Ангелів і Святих у небі, на порятунок і поміч душам у чистилищі та для добра свого нещасного українського народу» [15, 466].

У вступі до перевидання 1999 р. владику Софрон Мудрий, на той час ординарій Івано-Франківської єпархії, називає цю книгу дуже рідкісною духовною книгою, «яку писало любляче серце духовного батька Прикарпатського краю, архипастиря Григорія Хомишина, ісповідника віри і мученика за вірність одній святій соборній і апостольській Церкві» [15, 3], лебединою піснею «нашого улюбленого Архипастиря і батька» [15, 5].

Назву праці пояснено у вступній частині «Інструкції»: «Парафіяльна місія» є змістом найважливіших, найпотрібніших справ, які кожен душпастир повинен голосити і впроваджувати у практику свого життя і життя своїх вірних для поширення Божого царства на землі. Без тих справ всяка душпастирська праця – це будівля без фундаменту. І тому ту місію я назвав «парафіяльною місією» [15, 9].

У підрозділі «Гене́за парафіяльної місії» розкрито настанови владики щодо мовних особливостей проповідей: «В написанні наук я дотримувався

мови, якою говорить простий люд, і не вживав висловів нинішньої книжної мови, яка інколи подібна на декадентське дивацтво. З того видно, що у нас нема позитивного духовного змісту і тому вдаємося до дивачної зовнішньої форми, через що у нас хаос як в національному та політичному житті, так само і в літературі» [15, 10]. Ці слова актуальні й нині, і не тільки стосовно проповідницького підстилю релігійного стилю, але й щодо наукового стилю сучасної української мови, термінологія якого перенасичена іншомовними словами, в останні роки – англійськими запозиченнями, що зчаста затемнює зміст тексту або приховує наукову неспроможність авторів.

Підрозділ «Уваги до місіонера» містить і такі рекомендації: «Місійні науки треба подавати у доступній формі і популярно. Рішуче остерегатися барвистого стилю, вишуканих фраз і мовних зворотів. *Навіть якщо серед вірних багато інтелігенції, все одно, треба говорити просто, наслідуючи простий стиль Євангелія, де найвищі правди представлені в дуже поєднуючій і простій формі*» [15, 42]. Г. Хомишин переконує: «Треба опуститися до вірних, зрозуміти їх спосіб мислення та розуміння. Треба розуміти їх вислови, їх погляди на життєві справи, словом, їх релігійний і життєвий досвід»; «Я старався зацікавити слухачів місійними науками. Словом, я старався виголошувати науки популярно, просто, на основі людського життя» [15, 42, 43]. Владика вважає доречним і гумор: «У моїх місійних науках я старався висміяти деякі блуди і поганські звичаї в народі, показуючи їх недоречність, нісенітність, неетичність і грішну провину. І тому деякі науки були виголошені з гумором, слухачі навіть сміялися, однак при тому я старався звертати їх увагу на вагу справи, про котру йшлося, а не на лише смішну сторону» [15, 42–43].

Попрі просту форму викладу, не переобтяжену складною богословською термінологією, місійні науки «написані, – як зауважує владика Г. Хомишин, – під впливом читання поважних авторів» [15, 10], тобто мають наукове підґрунтя.

Настанови єпископа Г. Хомишина щодо того, якою має бути християнська проповідь, суголосні зі спостереженнями В. Яригіної: «Особливістю проповіді є необхідність доступно, емоційно й експресивно, у зрозумілій формі донести до слухача Божі заповіді, що зумовлює значущість особистості священика в забезпеченні дієвої сили проповіді» [16, 1].

Мовні ознаки української церковної проповіді на лексичному та синтаксичному рівнях визначила О. Петришина: «Характерними лексичними елементами проповідей є загальновідома релігійна лексика, діалектизми, обмеженість використання релігійної термінології, церковно-християнські кліше, багатство онімної лексики, бібліїзми. У проповідницькому підстилі, на відміну від інших підстилів релігійного стилю, ширше функціонують тропи. Вирізняється підстиль церковної проповіді й синтаксичними засобами організації тексту. Йому притаманні значна кількість риторичних запитань і вигуків, поєднання речень способом нанизування, інверсійний порядок слів, неповні та перервані речення, усталені звертання, особливості інтонування та ритмомелодики» [13, 8].

Аналіз мовностилістичних особливостей праці «Парафіяльна місія» Г. Хомишина засвідчив, що стилістичними домінантами ідіостилію єпископа на лексико-фразеологічному рівні є синоніми, антоніми, діалектизми, емоційно забарвлена лексика, оказіоналізми, фразеологізми, на синтаксичному – звертання, питальні та окличні речення, непрямий порядок слів тощо. Серед тропів найвиразніші епітети, метафори, серед стилістичних фігур – повтори, порівняння та антитези. Представлено в досліджуваних проповідях і різні групи релігійної лексики, зокрема старослов'янізми, біблійнізми, проте ми не вважаємо їх визначальними для мовостилію єпископа, оскільки вони є стилістичною ознакою всіх релігійних текстів. Водночас закономірно, що релігійно марковану лексику засвідчено в межах різних мовностилістичних засобів, у тому числі й стійких мовних зворотів, і буде залучено до аналізу.

Не заглиблюючись у теоретичні міркування, зауважимо, що ми вживаємо термін *фразеологізм* у широкому розумінні цього слова, зараховуючи до фразеологізмів усі стійкі словосполучення, у тому числі крилаті вислови, прислів'я, приказки.

Фразеологізм у проповідницькому мовленні, як і В. Яригіна, вважаємо експресеєю, яка є мовною одиницею, «що характеризує певний предмет чи явище й передає його емоційно-оцінне сприйняття з метою впливу промовця на реципієнта й зосередження його уваги на сказаному» [16, 6].

«Проповідь як жанр церковно-релігійного красномовства насичена передусім біблійними фразеологізмами (*переповнити чашу терпіння, кидати камінь у сусідський город* та ін.), що несуть у собі значне експресивне навантаження. Їх використання розраховане на активізацію в слухача (читача) відповідних релігійних почуттів, учинків згідно з християнською мораллю та Законами Божими...» [16, 9]. Щодо аналізованих текстів єпископа Г. Хомишина, то проповідник використовує крилаті вислови з Біблії як у розгорнутому вигляді в складі цитати з покликанням на ту чи ту книгу, так і в сконденсованій формі без конкретизації джерела.

Найбільш частотним у проповідях владики є фразеологізм *нести свій хрест* 'терпляче зносити труднощі, все, що судилось і стало неминучим у чиемусь житті; виконувати свій обов'язок до кінця' [14, 433]. А. Коваль зазначає, що цей вислів «у переносному значенні вживається тоді, коли хочуть сказати про чиюсь покірність долі» [6, 226].

Проповідник майстерно вводить цей біблійзм у мову проповіді, спочатку подаючи разом із цитатою його джерело, а вже потім пояснюючи його переносне значення: «Цього вимагає сам Ісус Христос словами: *«Хто хоче йти за мною, хай зречеться себе самого, візьме свій хрест і йде за мною»* (Мт. XVI, 24). Отже, Ісус Христос виразно каже, що треба спершу себе заперечити, себе умертвити, відтак, **нести свій хрест**, тобто взяти на себе обов'язки свого стану та всякі труди й терпіння цього життя і так йти за Ісусом та його наслідувати» [15, 294].

Через уживання цього крилатого біблійного вислову Г. Хомишин намагається донести до адресата, що справжнє християнське служіння Богові полягає в чесноті покірності: «Практика і досвід навчають, що саме ті, хто **несе хрест** у своєму житті, ревно Богові служать, а ті, котрим дісталася сприятлива долі, нераз відмовляються служити Богу і

живуть по-своєму» [15, 65–66]. Майстерність проповідника в останньому фрагменті полягає в тому, що він підсилює стилістичний ефект фраземи вживанням її в складі антитези.

Як засвідчують наведені приклади, нерідко аналізований стійкий зворот функціонує в трансформованому вигляді, зокрема відбувається скорочення компонентного складу через опускання займенника *свій*. Трапляється також трансформація, коли, крім вилучення займенника, змінюються ті чи ті лексико-граматичні характеристики компонента, додається спільнокореневий демінутив, пор.: «Тепер ми повинні розважати про терпеливість у **несенні хреста** як другу умову наслідування Ісуса Христа...» [15, 305]; «У дорозі, тобто у нашому житті, різне трапляється: щоденно мусимо **нести хрести і хрестики**, щоденно щось нам дошкуляє» [15, 446]. Трансформація може бути алюзійного характеру: «Дорога нашого життя – це **хресна дорога**» [15, 458]. У фрагменті «**Несімо хрест** нашої праці за Ісусом Христом, який першим **поніс свій хрест** праці для працюючого людства. Він своїм **хрестом зорав** ниву нашої землі, засіяв своїми заслугами та чеснотами і скропив своєю кров'ю» [15, 326] спостерігаємо, як фразеологізм *нести свій хрест* не лише вживається в трансформованому вигляді, але й стає підґрунтям метафори, яка засвідчує неабияку художню вправність проповідника.

Окремі крилаті вислови зі Святого Письма Г. Хомишин подає без зазначення конкретної біблійної книги, але із загальною вказівкою на автора, напр.: «**Нічого нового під сонцем**», – каже Божий мудрець [15, 300]. Пор. із першоджерелом: «Що було, воно й буде, і що робилося, буде робитись воно, – і немає нічого нового під сонцем!..» (Книга Екклезіяста (1, 9)) [6, 120]).

Із тексту проповіді довідуємось також, що походження деяких, на перший погляд, розмовних фразеологізмів насправді пов'язане з Біблією, напр.: «**Не мав навіть де голови прихилити**, бо не мав свого дому, хоча цілий світ належав Йому. «Птахи мають свої гнізда, лиси – свої нори, а Син Чоловічий не має де голови прихилити», – так сказав про себе Ісус Христос» (Мт. VIII. 20)» [15, 317]. Проповідник вплітає фразеологізм у своє мовлення, вибудовуючи антитезу, яка не тільки виконує характеризувальну функцію, але й підсилює емоційну напругу вислову, впливає на почуття.

Так само біблійне коріння має крилата фраза *не знає ліва рука, що робить права*, яку Г. Хомишин уживає в дещо трансформованому вигляді, не вказуючи джерела, пор: «Хто виконує чесноту милосердя, той чинить її таємно, скрито, дотримуючись такої засади, щоб **не знала ліва рука, що дає права**» [15, 350]. Цей вислів «показує нам, як треба чинити добрі діла: скромно, тихо, непомітно навіть для самого себе» [6, 189-190]. Про це йдеться в Нагірній проповіді Ісуса Христа: «Стережіться виставляти свою милостиню перед людьми, щоб бачили вас; а як ні, то не матимете нагороди від Отця вашого, що на небі. Отож, коли чиниш ти милостиню, не сурми перед себе, як то роблять оті лицеміри по синагогах та вулицях, щоб хвалили їх люди... А як ти чиниш милостиню, – хай не знатиме ліва рука твоя, що робить правиця твоя, щоб таємна була твоя милостиня, а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно» (Матв., 6: 1-4)» [6, 189].

Для опису відступників від правдивої християнської віри владики використовує відомий біблійний вислів *вовк в овечій шкурі*, який має значення 'лицемірна людина, яка під маскою доброзичливості приховує злі наміри' [14, 119]: «Якщо хтось любить Серце Ісуса, той не може не відчувати, бути байдужим і холодним, коли бачить, як сектанти – ці **вовки в овечій шкурі**, як єретики, схизматики та всякі інші ошуканці, шахраї та бандити фальшують віру та ширять згіршення» [15, 259]. Цей вислів, як зауважує А. Коваль, «відомий всім з дитинства» і «походить з Нагірної проповіді Христа: «Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас ув одежі овечій, а всередині – хижі вовки. По їхніх плодах ви пізнаєте їх» (Матв., 7: 15-16)» [6, 194].

Ми зауважили, що сучасні українські фразеологічні словники подають крилаті біблійні вислови на зразок *нести свій хрест*, *вовк в овечій шкурі* без вказівки на джерело, що свідчить про їхнє поширення в українській мові, не обмежене лише релігійним стилем. «Деякі вислови з Біблії так давно відірвалися від тексту і перейшли до загальнонародної мови, що вважаються народними прислів'ями і приказками. Так, наприклад, сприймається вислів «*хто копає яму, сам у неї впаде*». У «Книзі Екклезіяста» сказано: «Хто яму копає, той в неї впаде; а хто валить мура, того гадина вкусить; хто зносить каміння, пораниться ним; хто дрова рубає, загрожений ними» (10: 8-9). ...Сьогодні цей вислів означає – «підступно, таємно готувати комусь неприємності»» [6, 122]. До речі, навіть сам Г. Хомишин називає цей вислів прислів'ям: «*Ось здійснилося те, про що каже прислів'я: «Хто під ким яму копає, сам у неї впаде»»*» [15, 232].

Натяк на відомий біблійний фразеологізм *всесвітній потоп*, який «уживають, коли йдеться про велику зливу (це жартівливе вживання), а насамперед тоді, коли йдеться про величезну катастрофу, стихійне лихо» [6, 32], містять такі рядки проповіді Г. Хомишина: «...*порятунок душ серед духовного потопу*» [15, 380].

На роль афоризмів претендують і деякі міркування самого єпископа, напр.: «*Врятувати одну душу і дати почин для її совісті означає більше, ніж створити нове сонце*» [15, 41]. Однак ми припускаємо, що наведений вислів може мати іншого автора, але нам поки що не вдалося це з'ясувати.

Хоча Г. Хомишин в аналізованих проповідях широко цитує Святе Письмо, що є закономірним для релігійних текстів, проте біблійні фразеологізми все-таки поступаються щодо частотності народній фразеології, яка «на тлі піднесеної й урочистої релігійної лексики» набуває «особливої експресії, адже експресивність виразу найкраще відчувається при контрастуванні з її відсутністю» [16, 9]. Водночас використання розмовних сталих висловів, зокрема прислів'їв і приказок, які є органічною частиною народної мовної стихії, роблять, на нашу думку, мовлення проповідника ближчим до розмовного і таким чином доступнішим. З іншого боку, використання народної фразеології разом з розмовною просторічною, діалектною та емоційно забарвленою лексикою скорочує дистанцію у спілкуванні священика з мирянами під час проповіді, що посилює довіру до особи та слів проповідника.

Деякі стійкі народнорозмовні звороти походженням, а іноді й актуальною семантикою пов'язані з релігійною сферою та містять у своїй структурі компонент із сакральним значенням, як-от: фразеологізм *віддати дух* 'померти' [14, 99] (*Його серце не переставало битися, аж доки Ісус Христос не віддав духа Свого в руки Отця Небесного* [15, 317]); етикетна фразема вигуківого характеру *не дай Боже*, яка 'уживається для вираження бажання уникнути чого-небудь небажаного, застерегтися від чогось' [14, 186] (*«А хто, не дай Боже, впає у гріх, нехай не лежить у ньому...»* [15, 458]); порівняльний фразеологізм *немов Святий Дух перелетів через хату* 'настав спокій' (*«Коли їх [людей, що гнилі душами] усунуть або вони самі заберуться, настає спокій, і тоді, як говориться, немов Святий Дух перелетів через хату»* [15, 105]); приказки *Без Бога – ані до порога, І в старій печі дідько палить* (пор. у контексті: *«Без Бога – ані до порога»*, – *каже мудра приказка* [15, 62]; *Ця тілесна похоть триває від першого свого пробудження у змисловій природі людини протягом усього життя, не залишає навіть у старості. І тому каже приказка: «І в старій печі дідько палить»* [15, 295]). У наведених прикладах проповідник зазвичай не тільки вказує на джерело сталих сполук, яким є народна мудрість, але й дуже вміло й вичерпно пояснює їхнє значення.

Натрапляємо в тексті й на вірування, персонажем якого є зла сила, напр.: *«Коли влітку часом зірветься вітер, то дме сильно порохом в очі. Люди кажуть, що це дідько жениться. А ти що робиш? Прижмуриши очі і перекаєш, поки той вітер перейде. Так і в житті. Зійдуться різні прикроці і дошкуляють. Перекаєш, зберігай терпеливість, це минеться»* [15, 450]. Автор вміло вводить його в текст, уживаючи в розлогій порівняльній конструкції.

Більшість фразеологізмів із розмовного мовлення не містить релігійних компонентів у своїй структурі, але відзначається значним стилістичним потенціалом в аналізованих релігійних текстах, надаючи їм експресії та стилістичної виразності. Пор.: *«Виліз, отже, на дерево і весь, як то кажуть, перевтілюється в око»* [15, 48] (виділений фразеологізм, який означає 'уважно слухати', як нам видається, є авторською трансформацією фраземи *обернутися на (в) слух* 'стати уважним, зосередитися на чомусь' [14, 447]); *«Він [сатана] старається на них впливати, щоб вони духовну місію не брали собі так дуже до серця або навіть щоб легковажили»* [15, 55] (*брати до серця* 'болісно сприймати, переживати що-небудь' [14, 44]).

Єпископ Г. Хомишин використовує зазвичай загальновідомі фразеологізми, які не потребують уточнення їхніх значень. Напр.: *«А тих усяких забобонів є так багато, що не можна їх, як то кажуть, на воловій шкірі списати»* [15, 134]; *«Хто вірує і любить Ісуса Христа, той молиться за навернення усіх відступників від Католицької Церкви, за навернення усіх єретиків, схизматиків та різних сектантів, які множаться, як гриби після дощу, спричиняючи велике спустошення у людських душах»* [15, 380]; *«Так ми думаємо своїм коротким розумом!»* [15, 89]; *«Отже, на весілля піти, гопки втинати, викрикувати та виспівувати, то він не є немічним чи задушливим...»* [15, 109]; *«Серцем не прив'язані до цього життя, ані до жодних дібр цього світу і тому вони легко розлучаються з цим життям»* [15, 119]; *«Щоб, отже, не зійти на манівці, щоб не під-*

датись оманливим спокусам, щоб зберегти віру і чинити чесноти, треба конче черпати світло і силу у Христа Спасителя, котрий уділяється у св. Причасті» [15, 224]; «Не бійся, **не спаде тобі корона з голови...**» [15, 153]; «Той не буде мовчати, не буде **стояти зі складеними руками**, не буде ховатися, коли бачить, коли чує, як справи Божого Серця є легко-важеними або знехтуваними» [15, 258]; «... Виходить у нас на те, що не курка, а **яйце мудріше від курки**» [15, 340]; «І за це Ісус Христос дав нас на **поталу** всякого роду непокликаним провідникам» [15, 344]; «Є ... також переслідувані, котрих треба потішити, **підняти на душі...**» [15, 352]; «Коли помре хтось у нашій родині, то замість **заводити плачі**, пам'ятаймо за душу померлого» [15, 370]; «Якби Ісус Христос нам відкрив це місце тернінь душі померлих, ...нам **захолола б у жилах кров**» [15, 370]; «Ісус Христос **відплатить вам сторицею**» [15, 371]; «Коли віруюча людина молиться, то не має перед своїми душевними очима тільки чисто земські речі, **не має на оці** тільки себе, але речі високі, справи Божі» [15, 378]; «**Святі проходили через вогонь і воду** спокус, тернінь, небезпек, але були терпеливими й освятили свої душі» [15, 448].

Лише зрідка народні фразеологізми зазнають авторської трансформації, напр.: «Наші люди цікавляться всім, навіть грішними справами, але у справах віри й релігії – **темні, як темна ніч**» [15, 133].

Функціонування фразеологізмів у текстах місійних проповідей Г. Хомишина позначене ще й такими особливостями: синонімічними відношеннями (*Між нами гризня, один другому **ноги підкладаємо**, одні під другими **ями копаємо** і всі летимо у прірву* [15, 343]); контекстуальною синонімією («... коли доведеться **перетерпіти**, то він **ховається**, він каже, що **його хата скраю і віддасть на поталу** невинність і справедливість» [15, 308]); контекстуальною антонімією («Коли люди нас хвалять, а ще коли газета похвалить, то ми з радості мало не **зі шкіри ліземо**. Але коли нас **спіткає** якийсь приниження або **напасть** у газеті, то ми **злостимося**, сумуємо, **пригнічені і бажали б під землю сховатися**» [15, 313]); уживанням в одному ряді фраземи та її однослівного семантичного відповідника («...не треба ніколи **опускати рук і знеохочуватися**» [15, 303]; уходженням стійкої сполуки в структуру художніх засобів, зокрема порівняння («Не один **меле язиком**, немов **питлює на питлі** у млині» [15, 300]), метафори («Хто вірує і любить Ісуса Христа, той із жахом бачить, як **гріх запанував над світом**, як **пекло тріумфує**, як **безбожність та усяке плюгавство піднесло голову**» [15, 380]).

Зі скарбів народної мудрості черпає єпископ низку приказок, які є досить частотними в проповідницьких текстах, напр.: «**Люби дитину, як душу, а тряси її, як грушу**», – каже приказка» [15, 144]; «Тримайся за сади мудрих і святих людей, котрі кажуть: «**Хто вміє мовчати, той уміє говорити**» [15, 300]; «**Потопаючий хапається за соломинку**», – каже приказка...» [15, 356]; «Май на увазі приказку: «**Дитина плаче, що бита, але не каже, за що**»» [15, 381]; «Виходить у нас на те, що не курка, а **яйце мудріше від курки**» [15, 340]; «**Нагинай і простуй галузь, доки молода, бо потім буде пізно**» [15, 144]. Деякі з приказок навіть повторюються, напр.: «**Дай серцю волю, заведе у неволю**», – каже приказка, тобто дай волю похоті і вона тебе допровадить до загибелі» [15, 297];

«Тому слушно каже приказка: *«Дай серцю волю, заведе в неволю»* [15, 334]. Здебільшого автор указує, що це вислів народного походження. Проповідник покликається на ту чи ту відому людям приказку, щоби, з одного боку, надати спілкуванню необхідного емоційно-експресивного забарвлення, привернути увагу до важливих істин християнського віровчення, а з іншого – за її посередництва полегшити їхнє сприйняття й розуміння.

Владика Г. Хомишин свідомо вживає приказки, як, зрештою, й інші сталі звороти, прагне, щоб їхній зміст був повністю зрозумілий мирянам. Тому може навіть детально пояснювати й етимологію, і значення сталого вислову, що є цікавим не тільки для лінгвостилістики, але й для фразеологічної науки, напр.: *«Хто не слухає тата чи мами, той буде слухати псячої шкіри. Звідки пішла ця приповідка? Був син зухвалий, недобрый, не слухав тата, мами і пішов на бездоріжжя і допустився тяжкого злочину, за котрий став засудженим на смерть. Коли його вели на шибеницю, то жовнір ішов попереду і барабанив у бубон із псячої шкіри. І тепер він ішов слухняно на шибеницю. Завжди нещасливий кінець неслухняних дітей»* [15, 144].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Як бачимо, в проаналізованих проповідях, які належать до окремого підстилю релігійного стилю, виразними є й ознаки розмовного мовлення, однією з яких є народна фразеологія. Саме майстерне володіння стилістичним потенціалом української мови, який українці виробили впродовж тисячоліть, зокрема її фразеологічним багатством, та вміле використання його в поєднанні із книжною біблійною фразеологією робить проповіді владика Г. Хомишина доступними, жвавими, емоційними, дозволяє авторові глибше проникнути в суть проповідуваних тем, сконцентрувати увагу на важливих думках, доступно й детально пояснити складні богословські питання, надати мовленню експресії, поглибити відповідне емоційне та інтелектуальне сприйняття.

Перспективним вважаємо вивчення на матеріалі богословської праці «Парафіяльна місія» інших мовних особливостей ідіостилю єпископа Г. Хомишина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н. Мовностилістичні засоби емоційного, естетичного й інтелектуального впливу проповіді на сучасного християнина. *Галицько-буковинський хронограф*. Івано-Франківськ; Чернівці, 1997. № 1 (2). С. 21–26.
2. Бабич Н. «Сила Божа» в народній фразеології. *Бабич Н. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки* : збірник науково-дидактичних праць. Чернівці : Вид. дім «Букрек», 2009. С. 118–123.
3. Грималовський І. «Наука, альбо Спосіб зложення казання» І. Галатовського і становлення української релігійної терміносистеми. *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 13–15 травня 1998 р.). Львів : Вид-во Львів. Богослов. Академії, 1998. С. 191–196.
4. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2006. 168 с.
5. Зелінська О. Релігійна лексика у барокових проповідях. *Писемні пам'ятки: від картотеки до словника* / відп ред. Г. Дидик-Меуш. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2013. С. 103–111.

6. Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. Київ : Либідь, 2001. 312 с.
7. Куза А. М. Українська релігійна фразеологія: особливості функціонування в сучасному мовному просторі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2016. 20 с.
8. Куньч З. До історії термінів «казання» і «проповідь». *Сучасна українська богословська термінологія: від історичних традицій до нових концепцій* : матеріали Всеукраїнської наукової конференції (Львів, 13–15 травня 1998 р.). Львів : Вид-во Львів. Богослов. Академії, 1998. С. 184–190.
9. Куньч З. Церковна проповідь і проблеми культури мови. *Християнство й українська мова* : матеріали наукової конференції (Київ, 5–6 жовтня 2000 р.). Львів : Вид-во Львів. Богослов. Акад., 2000. С. 436–443.
10. Нуцковска Г. Мова та стиль пастирських послань Митрополита Андрея Шептицького. Люблін, 2003. 298 с.
11. Павлова І. Г. Слово як семантико-функціональна одиниця в структурі української проповіді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2005. 20 с.
12. Панченков А. Лінгвостилістичні характеристики церковної проповіді. *Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія*. Вип. XV–XVIII. Івано-Франківськ : Видавничо-дизайнерський відділ, 2007. С. 579–582.
13. Петришина О. І. Мова проповідей Йосифа Сліпого : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2007. 18 с.
14. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наукова думка, 2008. 1104 с.
15. Хомішин Г. Парафіяльна місія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1999. 472 с.
16. Яригіна В. В. Мовні засоби вираження експресії в жанрі сучасної проповіді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2012. 20 с.

REFERENCES

1. Babych, N. (1997). Movnostylistychni zasoby emotsiinoho, estetychnoho y intelektualnoho vplyvu propovidi na suchasnoho khrystyianyna. *Halytsko-bukovynskyi khronohraf* [Church sermon and problems of language culture]. Ivano-Frankivsk; Chernivtsi, № 1 (2). S. 21–26. [in Ukrainian]
2. Babych, N. (2009). «Syla Bozha» v narodnii frazeolohii [«The Power of God» in popular phraseology]. *Babych N. Bohoslovskyi styl ukrainskoi movy u konteksti stylistychnoi nauky* : zbirnyk naukovo-dydaktychnykh prats. Chernivtsi : Vyd. dim «Bukrek», S. 118–123. [in Ukrainian]
3. Hrymalovskiy, I. (1998). «Nauka, albo Sposob zlozhennia kazannia» I. Haliatovskoho i stanovlennia ukrainskoi relihiinoi terminosystemy. [«Science, the Illustration of the Method of Rising Tale» by I. Galyatovsky and the Formation of the Ukrainian Religious Terminology System]. *Suchasna ukrainska bohoslovska terminolohiia: vid istorychnykh tradytsii do novykh kontseptsii: materialy Vseukrainskoi naukovoї konferentsii* (Lviv, 13–15 travnia 1998 r.). Lviv : Vyd-vo Lviv. Bohoslov. Akademii, S. 191–196. [in Ukrainian]
4. Iehreshii, O. (2006). Yepyskop Hryhorii Khomyshyn: portret relihiino-tserkovnoho i hromadsko-politychnoho diiacha [Bishop Hryhoriy Khomyshyn: portrait of religious-church and public-political figure]. Ivano-Frankivsk : Nova Zoria. [in Ukrainian]
5. Zelinska, O. (2013). Relihiina leksyka u barokovykh propovidiakh [Religious vocabulary in Baroque sermons]. *Pysemni pamiatky: vid kartoteki do slovnyka* / vidp red. H. Dydyk-Meush. Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, S. 103–111. [in Ukrainian]

6. Koval, A. P. (2001). Spochatku bulo Slovo: Krylati vyslovy bibliinoho pokhodzhennia v ukrainskii movi [Originally there was a Word: Wrythings of Biblical Origins in the Ukrainian language]. Kyiv : Lybid. [in Ukrainian]
7. Kuza, A. M. (2016). Ukrainska relihiina frazeolohiia: osoblyvosti funktsionuvannia v suchasnomu movnomu prostori [Ukrainian religious phraseology: features of functioning in the modern language space]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Lviv.
8. Kunch, Z. (1998). Do istorii terminiv «kazannia» i «propovid». *Suchasna ukrainska bohoslavna terminolohiia: vid istorychnykh tradytsii do novykh kontseptsii* [Church sermon and problems of language culture]: materialy Vseukrainskoi naukovoï konferentsii (Lviv, 13–15 travnia 1998 r.). Lviv : Vyd-vo Lviv. Bohoslov. Akademii. S. 184–190. [in Ukrainian]
9. Kunch, Z. (2000). Tserkovna propovid i problemy kultury movy. *Khrystianstvo y ukrainska mova* [Church sermon and problems of language culture]: materialy naukovoï konferentsii (Kyiv, 5–6 zhovtnia 2000 r.). Lviv : Vyd-vo Lviv. Bohoslov. Akad. S. 436–443. [in Ukrainian]
10. Nutskovska, H. (2003). Mova ta styl pastyrskykh poslan Mytropolita Andreja Sheptytskoho [The language and style of the pastoral messages of Metropolitan Andrey Sheptytsky]. Liublin. [in Polish]
11. Pavlova, I. H. (2005). Slovo yak semantyko-funktsionalna odynytzia v strukturii ukrainskoi propovidi [Word as a semantic-functional unit in the structure of the Ukrainian sermon]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kyiv. [in Ukrainian]
12. Panchenkov, A. (2007). Linhvostylistychni kharakterystyky tserkovnoi propovidi [Linguistic characteristics of the church sermon]. *Visnyk Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka. Filolohiia*. Vyp. XV–XVIII. Ivano-Frankivsk : Vydavnycho-dyzainerskyi viddil. S. 579–582. [in Ukrainian]
13. Petryshyna, O. I. (2007). Mova propovidei Yosyfa Slipoho [The language of the sermons of Joseph the Blind]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian]
14. Bilonozhenko, V. M. (Eds.) (2008). *Slovyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy*. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian]
15. Khomyshyn, H. (1999). Parafialna misiia [Parish mission]. Ivano-Frankivsk : Nova Zoria. [in Ukrainian]
16. Iaryhina, V. V. (2012). Movni zasoby vyrazhennia ekspresii v zhanri suchasnoi propovidi [Linguistic expressions of expression in the genre of modern sermon]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Kharkiv. [in Ukrainian]

SEMANTIC-STYLISTIC FEATURES OF PHRASEOLOGISMS IN THE SERMONS OF BISHOP HRYHORII KHOMYSHYN

Oksana TSYPERDIUK

Candidate of Philology,

Associate Professor of the Ukrainian Language Department,

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk).

E-mail: zdjuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-2861-0591

Researcher ID: O-1361-2018

The sermons of Bishop Hryhorii Khomyshyn (1867–1945) – a prominent figure of the Ukrainian Greek Catholic Church – are collected in one of his fundamental theological works «Parish Mission» (1934).

In the introduction, H. Khomyshyn notes that the preacher should speak simply, «implying the simple style of the gospel», take into account the life and religious experience of the believers, understand their expressions, their way of thinking.

The analysis of linguistic-stylistic features of work «Parish Mission» by H. Khomyshyn showed that one of stylistic dominants of the idiosyle of the bishop is phraseologisms as expressive linguistic units. The analyzed sermons contain two groups of stylistically different phraseological units: aphorisms of biblical origin and folk phraseology.

The preacher skillfully introduces Biblical phraseologisms into the text, presenting their sources, mostly with a quote, and explaining their figurative meaning. Often in the sermons there is transformation of biblical phraseologisms: the reduction or expansion of component composition, the replacement of a component, a hint at a basic steady figure of speech. Some thoughts of the bishop himself claim to be aphorisms. H. Khomyshyn widely quotes the Holy Scriptures, uses the aphorisms that are in it (both well-known, which became folk proverbs and sayings, and less used), which is natural for the texts of sermon, however biblical phraseologisms are still inferior to the frequency of folk phraseology.

The usage of colloquial, consistent expressions makes the speech of the preach closer to spoken language and, thus, more accessible. The use of folk phraseology, together with spoken, dialectal and emotionally colored vocabulary, reduces the distance in communication between priests and believers during the sermon, enhancing the trust in the person and the words of the preach.

Some stable figures of folk speech are related to the religious sphere by origin, and sometimes by actual semantics, as well as contain components with sacral meaning in their structure. Bishop H. Khomyshyn uses predominantly well-known phraseologisms of conversational nature, including proverbs, which, in contrast to the sublime, solemn religious vocabulary, give the speech of the preacher expression and stylistic expressiveness, draw attention to the important dogmas of the Christianity, facilitate their perception and understanding.

Bishop H. Khomyshyn deliberately uses steady figures of speech, striving for their content to be fully understood, so he can even explain in detail the etymology and the meaning of a stable expression that is interesting not only for linguistic, but also for phraseological science.

The functioning of phraseologisms in the texts of missionary sermons by H. Khomyshyn is also marked by the following features: synonymous relations; contextual synonymy and antonymy; usage of phraseologism and its one-word semantic equivalent in one row; the interaction of phraseologisms with artistic means: metaphors, antitheses, comparisons. This proves the great artistic and preaching skill of the bishop.

Keywords: *religious style, sermon, idiosyle, phraseologism, bibleism, aphorism, proverb, saying.*

Статтю подано до редколегії 5.09.2018.

*Статтю рекомендував до друку доктор філологічних наук,
професор Володимир Барчук.*